

Mekka - 40 ajeta

U ime Allaha, Svemilosnog, Milostivog

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

1 لَأُقسِمُ بِيَوْمِ الْقِيَامَةِ 2 وَلَأُقسِمُ بِالنَّفْسِ اللَّوَامَةِ 3 أَيَحْسَبُ الْإِنْسَانُ أَلَّنْ نَجْمَعَ عِظَامَهُ 4 بَلَى قَادِرِينَ عَلَى أَنْ نُسَوِّيَ بَنَانَهُ 5 بَلْ يُرِيدُ الْإِنْسَانُ لِيَفْجُرَ أَمَامَهُ 6 يَسْأَلُ أَيَّانَ يَوْمُ الْقِيَامَةِ 7 فَإِذَا بَرَقَ الْبَصَرُ 8 وَحَسَفَ الْقَمَرُ 9 وَجُمِعَ الشَّمْسُ وَالْقَمَرُ 10 يَقُولُ الْإِنْسَانُ يَوْمَئِذٍ أَيْنَ الْمَفْرُ 11 كَلَّا لَا وَزَرَ 12 إِلَى رَبِّكَ يَوْمَئِذٍ الْمُسْتَقَرُّ 13 يُنَبِّأُ الْإِنْسَانَ يَوْمَئِذٍ بِمَا قَدَّمَ وَأَخَّرَ 14 بَلِ الْإِنْسَانُ عَلَى نَفْسِهِ بَصِيرَةٌ 15 وَلَوْ أَلْقَى مَعَاذِيرَهُ

1. Ne, (nije tako kako nevjernici misle) kunem se Sudnjim danom.
2. i kunem se dušom koja sebe puno kori.
3. Zar čovjek misli da kosti njegove nećemo sakupiti!?
4. Hoćemo, moćni Smo jagodice prsta njegovih identičnim učiniti.
5. Ali, čovjek želi griješiti dok je živ
6. pitajući: "Kada će Smak svijeta?"
7. Kad se pogled od straha ukoči
8. i Mjesec pomrači
9. i Sunce i Mjesec spoje
10. tog dana povikati će čovjek: "Gdje je utočište?"
11. Nikuda! Utočišta nema.
12. Toga dana samo je kod Gospodara tvoga boravište,
13. Obaviješten će biti čovjek toga dana o onome što je uradio od dobra i zla i na početku i na kraju života.
14. Dočim, čovjek pozna dobro svoj nefs,
15. iako iznosi opravdanja.

Objašnjenje ajeta

Sadržaj sure posvećen je pitanjima Sudnjega dana. Prvo se izvještava u vezi sa Sudnjim danom, da bi na jednom mjestu za taj dan bilo spomenuto nekoliko znakova, a zatim površno se spominje ono što će se dogoditi toga Dana čovjeku, dajući do znanja da je prvi čovjekov korak prema Sudnjem danu smrt. Na trećem stepenu argumentira se činjenica Božije moći kada je riječ o ponovnom proživljenju već okončanog Svijeta. Dajući to znanja da kako god je Allah, s.v.t., bio moćan po prvi puta stvoriti Svijet, tako je moćan ponovno ga stvoriti, što se ogleda kroz Sudnji dan. Koncept sure svjedoči da je objavljena Mekki.

1 لَأُقسِمُ بِيَوْمِ الْقِيَامَةِ

1. Ne, (nije tako kako nevjernici misle) kunem se Sudnjim danom.

Bilo da izraz (لَا أُقْسِمُ) uzmemo za zakletvu, bilo da (لَا) prihvatimo za suvišno, ili da ga uzmemo za negaciju – kao što već postoje različita mišljenja u vezi s tim – ono čime se u ovom ajetu zaklinje jeste Sudnji dan.

2 وَلَا أُقْسِمُ بِالتُّفْسِ اللِّوَامَةِ

2. i kunem se dušom koja sebe puno kori.

Ovaj ajet gledajući sa aspekta koncepta i formalne sličnosti s prethodnim ajetom, predstavlja drugu zakletvu, tako da ne treba prihvatiti tvrdnju nekih koji kažu kako je ovaj ajet zapravo negacija zakletve a ne zakletva i kako se njime želi reći: Ja se kunem Sudnjim danom, a ne kunem se dušom koja sebe puno kori.

Duša koja sebe puno kori ili nefs levvame, jeste duša vjernika, koja ga stalno na Dunjaluku, zbog grijeha i izbjegavanja pokornosti, prjekorava, i na Sudnjem mu danu donosi korist.

Neki su rekli¹: Da se pod nefsul-levvamom misli na dušu (جان) čovjeka, bilo da je u pitanju dobar vjernik, bilo nevjernik grijешnik. Usljed toga što će obje ove duše na Sudnjem danu koriti čovjeka, duša nevjernika će ga koriti zbog nevjerstva i grijешnja. A duša vjernika, na Sudnjem danu će ga koriti zbog nedostatnosti pokornosti, i zbog toga što se nije više trudio za sticanje dobara.

Neki su rekli²: Pod nefsul-levvamom misli se izričito na dušu nevjernika koja će ga na Sudnjem danu koriti zbog nevjerstva i na Dunjaluku počinjenih grijeha, kao što je rečeno: *A kada vide patnju, sakrit će tugu*,³ svakako svako od ovih dvaju mišljenja ima svoje opravdanje.

Odgovor zakletve, je ispušten, na što ukazuju ajeti koji slijede. Ispušteni govor ovoga ajeta jeste (ليبعثن) a ispušteno je radi toga da bi ukazalo na veličinu proživljenja, tj. teme o kojoj je riječ, kao što je na drugom mjestu u vezi s veličinom proživljenja rečeno: *A težak će biti Dan proživljenja nebesima i Zemlji, sasvim neočekivano će vam doći*.⁴ Također, je rečeno: *Čas oživljenja sigurno će doći, držim ga tajnovitim, da svaki čovjek prema trudu svome nagrađen ili kažnjen biti*.⁵ Kao i: *O čemu se međusobno raspituju, o velikoj vijesti*.⁶

3 أَيُحَسِبُ الْإِنْسَانُ أَنْ نَجْمَعَ عِظَامَهُ

3. Zar čovjek misli da kosti njegove nećemo sakupiti?

Riječ (يحسب) koja predstavlja infinitiv glagola (بحسب) znači pretpostavljati, misliti. A to što su kosti izražene u obliku množine, te je rečeno zar čovjek misli da njegove kosti nećemo sakupiti? jeste zbog toga da bi se aludiralo na proživljenje svih mrtvih ljudi, a oblik upita je zapravo radi kritike. Značenje ajeta je jasno.

4 بَلَىٰ فَاذْرَيْنَ عَلَيَّ أَنْ تُسَوِّيَ بَنَانَهُ

4. Hoćemo, moćni Smo jagodice prsta njegovih identičnim učiniti.

¹ Ruhul-Me'ani, svezak XXIX, str. 136.

² Madžme'ul-Bejan, svezak X, str. 394.

³ Junus, 54.

⁴ El-E'araf, 187.

⁵ Taha, 15.

⁶ En-Nebe', 1,2.

Da, mi ćemo ih sakupiti. Riječ (فادرين) je stanje subjekta (بلي) za kojeg smo rekli da je sintagma sakupit ćemo ih. Riječ (بنان) znači jagodice prstiju, a prema riječima nekih⁷ riječ je o prstima. (تُسَوِّي بَنَانَهُ) znači uobličiti ih upravo onakvim kakve su bile.

Značenje ajeta: Da, Mi ćemo sakupiti njegove kosti, a u stanju smo čak i jagodice prstiju stvoriti istim kao što su bile prilikom njegovog prvog stvaranja.

To što su između svih dijelova tijela spomenuti prsti, možda je zbog toga što se htjela dati do znanja začudnost stvaranja, različitost, posebnost spojeva i broj u kojem su stvoreni, kao i ostale nebrojene koristi koje od njih imamo. Njima se daje, dodiriva, otvaraju se i zatvaraju i imaju veliki broj drugih preciznih pokreta i funkcija, kojima čovjek biva odvojen od ostalih životinja, pored različitosti oblika i linija čije se tajne u kontinuitetu otkrivaju pred očima čovjeka.

Neki su od komentatora rekli⁸: Sa (تُسَوِّي بَنَانَهُ) želilo se reći da će prste nogu i ruku učiniti jednom stvari, tako da ne budu odvojeni jedni od drugog, poput u kamila, konja ili magaraca, te tada čovjek neće moći raditi različite poslove koje radi zahvaljujući prstima. Međutim, prethodno objašnjenje čini se boljim.

5 بَلْ يُرِيدُ الْإِنْسَانُ لِيَفْجُرَ أَمَامَهُ

5. Šta više, čovjek želi grijesiti dok je živ

Ragib Isfahani kaže da riječ (فجر) znači eksploziju i veliki rascjep, naprslinu. A zatim kaže: "Grieh je nazvan (فجور) zbog toga što je razlog cijepanja svetosti vjere, pa kažemo: On je učinio fudžur, ili postao je fadžir, ili oni su fudžari, tj. nemoralni, poročni, grijesni."⁹

Riječ (امام) je vremenski prilog a upotrebljen je u obliku metafore za buduće vrijeme, a to što je rečeno: Da čovjek želi grijesiti *emame*, znači da čovjek želi da mu u životu, dakle u budućnosti, vrata grijšenja budu otvorena, rascjepana, da čini grijese koje želi.

Riječi (لِيَفْجُرَ أَمَامَهُ) jesu objašnjenje uzroka a zauzele su mjesto onoga što je prouzročeno, tj. poricanja Sudnjega dana i proživljenja nakon toga što se umre. Riječ (بَلْ) je opozicija, dakle odbijanje mnjenja da nema proživljenja.

Dakle, kaže se: Ne, on ne misli da ćemo mu kosti sakupiti, već želi poreći pitanje proživljenja da bi na taj način sebi otvorio put dok god je živ, jer kada nema proživljenja niti Sudnjega dana, kakvog u tom slučaju čovjek ima motiva za sputavanje svojih ruku i nogu vjerovanjem i bogobojaznošću.

Ovo značenje proizlazi iz konteksta ajeta koji prethode, dok su komentatori Kur'ana davali različita objašnjenja koja su daleko od shvatanja a, i ne slažu se s kontekstom, usljed čega ih ne spominjem.

U ovom je ajetu umjesto riječi *insan* mogla da se upotrijebi samo zamjenica pa da se kaže (بَلْ يُرِيدُ أَنْ يَفْجُرَ أَمَامَهُ) tj. međutim, on želi biti slobodan; ali, riječ (انسان) je upotrebljena da bi kritika i prijekor bili diženi na visok nivo, upravo zbog ovog razloga riječ (انسان) je u ovoj skupini ajeta ponovljena četiri puta.

⁷ Tefsir Kurtubi, svezak XIX, str. 94.

⁸ Tefsir Kašaf, svezak IV, str. 660.

⁹ Mufredate Ragib, Poglavlje (فجر)

6 يَسْأَلُ أَيَّانَ يَوْمُ الْقِيَامَةِ

6. pitajući: “Kada će Smak svijeta?”

Iz vanjskog konteksta ovog ajeta proizlazi da je objašnjenje prethodnog ajeta (بَلْ يُرِيدُ الْإِنْسَانُ (لِيَفْجُرَ أَمَامَهُ) da bi nam se dalo do znanja da nije uzalud rečeno (čovjek želi da griješi dok je živ) već iz njegovog pitanja (أَيَّانَ يَوْمُ الْقِيَامَةِ) dade se doći do toga značenja, također, vidljivo je da mu je pitanje, poricateljske naravi, želi kazati kako Sudnji dan uopće ne postoji, ne da on vjeruje u to pa želi saznati datum njegovog događanja, jer ukoliko čovjek ne bi imao namjeru poricanja, kada se poziva u vjerovanje i na bogobožnost, i kada se opominje ovako velikom stvari, i s tim da na to ukazuju i to potvrđuju jaki dokazi, trebao bi se čuvati takve prijetnje i opasnosti i opasati se vjerom i takvalukom, te na taj način biti spreman za susret s tim Danom, bez obzira da li je blizu ili daleko, jer sve ono što se treba dogoditi je blizu, tako da nema nikakvog smisla postavljati pitanje kada će Sudnji dan, dakle, ovo pitanje je postavljeno izričito s namjerom da bi se opovrglo i ismijalo.

7 فَإِذَا بَرَقَ الْبُصْرُ 8 وَخَسَفَ الْقَمَرُ 9 وَجُمِعَ الشَّمْسُ وَالْقَمَرُ

7. Kad se pogled od straha ukoči 8. i Mjesec pomrači 9. i Sunce i Mjesec spoje

U ovim su ajetima spomenuti nekoliko znakova Sudnjega dana. Sa (بَرَقَ الْبُصْرُ) misli se na začuđenost oka viđenjem i ukočenost, a s (خَسَفَ الْقَمَرُ) misli se na ostajanje Mjeseca bez svjetlosti.

10 يَقُولُ الْإِنْسَانُ يَوْمَئِذٍ أَيْنَ الْمَفْرُ

10. Toga dana povikat će čovjek: “Gdje je utočište?”

Dakle, gdje je mjesto bjekstva. Ovdje se može postaviti pitanje: ukoliko je Sudnji dan, dan manifestiranja Božije vlasti, dakle, dan kada će svaki čovjek znati da nema bježanja, otkud pitanje (Gdje je utočište)? Odgovor na ovo pitanje je u tome što je u pitanjima koja su slična ovom, dosta puta objašnjeno da ovakav govor na Sudnjem danu proističe iz manifestiranje ljudskih osobina. Dakle, čovjek koji je na Ovom svijetu u vrijeme teškoća, ili pak kada bi se zadesio u opasnoj situaciji, tražio izlaz, ali, bez oslanjanja na Allahovu pomoć, i tog će Dana također, nesvjesno pitati: Gdje je utočište? Kao što će zbog toga što je laž još na Dunjaluku postala osobina nekih ljudi na Sudnjem danu nesvjesno govoriti: “*Allaha nam, Gospodara nam našeg, mi nismo nikoga Allahu ravnim smatrali!*”¹⁰ i *Na Dan u koji ih Allah sve oživi oni će se Njemu zaklinjati, kao što se vama zaklinju.*¹¹

11 كَلَّا لَا وَوَزَّرَ

11. Nikuda! Utočišta nema.

Ovaj ajet odbija njihovo pitanje o utočištu. Riječ (وَزَّرَ) znači utočište ili zaklom poput planine, kule i tome slično. Ovo su Božije riječi, a nije završetak čovjekovog govora.

¹⁰ El-En’am, 23.

¹¹ El-Mudžadele, 18.

12. Toga dana samo kod Gospodara tvoga je boravište,

U ovom se ajetu obraća Poslaniku, s.a.v.a., i mada je moglo biti rečeno (a boravište je kod Gospodara tvoga) (وَالْمُسْتَقَرُّ إِلَى رَبِّكَ), ipak su riječi koje se odnose na boravište stavljene na početku da bi se dobilo ograničenje i na taj se način dalo do znanja da osim kod Boga drugog boravišta nema, a to znači da ne postoji utočišta u koje bi oni mogli uteći i na taj način se zaštititi.

Čovjek se kreće prema Allahu, s.v.t., kao što je u Kur'anu na više mjesta dato do znanja: *O čovječe, svaki napor koji učiniš okončava kod tvoga Gospodara, i sigurno ćeš Ga susresti*,¹² na drugom mjestu: *Povratak je prema tvome Gospodaru*,¹³ kao što je i rečeno: *I zasigurno je završetak kod tvoga Gospodara*.¹⁴ Dakle, čovjek htio ne htio susrest će svoga Gospodara, i put mu se okončava kod Njega, i ne postoji prepreke koja bi ga zaštitila od Njega ili od Njegove kazne, međutim, prekrivač koji je spomenut u Kur'anu: *Nikako, već su tragovi grijeha ostali na njihovim srcima, nikako, zaista su oni toga dana od svoga Gospodara skriveni*.¹⁵ I konteksta ova dva ajeta proizlazi da se misli na lišenost od plemenitosti Božije, a ne na to da Allah ne zna njihova stanja, ili da su oni skriveni od Boga.

Moguće je da kažemo da riječi (čovjekovo boravište je kod Njega) znače kako su uzde upravljanja srećom i nesrećom i odluka nastanjenosti u Džennetu i Džehennemu u ruci Božijoj i zavise od Njegove volje, koga god želi smješta u Džennet, koji je mjesto bogobojaznih, i koga god želi smješta u Džehennem, mjesto prestupnika, kao što je i Sam rekao: *Kažnjava koga hoće i oprašta od koga hoće*.¹⁶

Moguće je da ove riječi znače da boravište čovjeka na Sudnjem danu zavisi od suda Božijeg, jedino On ima uticaja među ljudima i niko više, upravo kao što je i rečeno u ajetu: *Sve propada osim lica Njegovog, sud je samo Njegov, i Njemu se vraćate*.¹⁷

13. Obaviješten će biti čovjek toga dana o onome što je uradio od dobra i zla i na početku i na kraju života.

Riječima (مَا قَدَّمَ) misli se na ono što je od dobra i lošeg uradio na početku života, a riječima (وَأَخَّرَ) na dobra i loša djela koja je učinio na kraju života, ili možda se prvom riječi misli na dobra i loša djela koja je sam učinio u svome životu, a druga riječ označava tragove dobrih i loših djela koja je počinio, ukoliko je za sobom ostavio nešto lijepo dobit će nagradu, a ukoliko je za njim ostao loš običaj vidjet će kaznu.

Neki komentatori Kur'ana kažu:¹⁸ Riječima (مَا قَدَّمَ) misli se na djela koja je učinio, ukoliko su dobra bit će nagrađen, ukoliko su loša bit će kažnjen, dok se riječima (وَأَخَّرَ) misli na djela koja je propustio, ukoliko budu dobra bit će kažnjen ukoliko budu loša bit će nagrađen.

Drugi pak kažu:¹⁹ Riječima (مَا قَدَّمَ) misli se na grijeha, a riječima (وَأَخَّرَ) na pokornost.

¹² El-Inšikak, 6.

¹³ El-'Ale, 8.

¹⁴ En-Nedžm, 2.

¹⁵ El-Mutafifin, 14.

¹⁶ El-Maide, 40.

¹⁷ Kasas, 88.

¹⁸ Tefsir Kašaf, svezak IV, 661.

Neki kažu:²⁰ Riječi (مَا قَدَّمَ) odnose se na pokoravanje Bogu, a (وَأَخَّرَ) na prava koja prema Bogu nisu ispunjena.

Neki:²¹ Riječi (مَا قَدَّمَ) odnosi se na imetak kojeg je čovjek udjelio na Božijem putu, a riječi (وَأَخَّرَ) na imetak koji je ostavljen nasljednicima. Svi su ovi oblici daleko od shvatanja.

14 بَلِ الْإِنْسَانُ عَلَىٰ نَفْسِهِ بَصِيرَةٌ 15 وَلَوْ أَلْقَىٰ مَعَاذِيرُهُ

14. Dočim, čovjek pozna dobro svoj nefs, 15. iako iznosi opravdanja.

Riječ (بَلِ) koja se upotrebljava na mjestu opozicije, u ovom ajetu znači opoziciju onome što je prethodilo, tj. kada je rečeno (يٰٓأَيُّهَا الْإِنْسَانُ يَوْمَئِذٍ بِمَا قَدَّمَ وَأَخَّرَ), riječ (بَصِيرَةٌ) označava gledanje srcem te unutarnju percepciju, a to što je gledanje srcem upotrebljeno za čovjeka lično, ili je u pitanju ono pravilo (Zejd je pravednost), ili je pak u ovoj konstrukciji ispuštena riječ (الانسان علي نفسه ذو بصيرة), tj. čovjek kada je u pitanju nefs ima unutarnju percepciju, tj. svjestan je kakav je.

Neki komentatori kažu:²² Da se sa riječi (بَصِيرَةٌ) misli na dokaz, kao što to značenje postoji u ajetu: *Ove znakove Gospodar nebesa i zemlje nije poslao osim zarad unutarnje percepcije (basireta).*²³ I čovjek je dokaz protiv samoga sebe, onoga Dana, kada bude ispitivan, i kada budu pitane njegove uši, oči, srce, upravo će oči, uši, pa čak i koža tijela i dvije ruke i noge progovoriti i svjedočiti protiv njega, kao što je u vezi sa postavljanjem pitanja ušima i očima u Kur'anu rečeno: *Zaista uši i oči i srce, svako je od njih odgovorno.*²⁴ A u vezi sa svjedočenjem ušiju i očiju i kože rečeno je: *Svjedočit će protiv njih njihove uši i oči i kože.*²⁵ Dok je u vezi sa govorom ruku i svjedočenjem nogu rečeno: *I pričat će s Nama njihove ruke i svjedočit će njihove noge.*²⁶

Riječ (مَعَاذِيرُ) je množina od (مَعْدِرَةٌ) a znači spominjati prepreke koje su bile razlog da se ne učini neko djelo, tj. opravdavanje.

Značenje ajeta je sljedeće: Čovjek ima znanje u vezi sa stanjem svoga nefsa, i bolje poznaje sebe od bilo koga drugog, mada se brani iznošenjem opravdanja, to je samo zato da bi izbjegao kaznu.

Neki komentatori kažu:²⁷ Riječ (مَعَاذِيرُ) je množina riječi (مَعْدَارٌ) koja znači zastor, koprena, a značenje ajeta je da čovjek samoga sebe dobro poznaje, koliko god radi sakrivanja svoga nefsa stavljao zastore, jer upravo je njegov nefs svjedok protiv njega. Međutim, obje mogućnosti vraćaju se na jedno značenje.

O rivajetima

U komentaru Kur'ana od Komija ispod ajeta (وَلَا أُقْسِمُ بِالنَّفْسِ اللَّوَّامَةِ) kaže se da je Imam rekao da je nefsul-levvame čovjekova duša koja je bila neposlušna, i Allah, s.v.t., je prekorava.

¹⁹ Tefsir Kurtubi, svezak XIX, str. 98.

²⁰ Madžme'ul-Bejan, svezak X, str. 395.

²¹ Tefsir Ebi Es-Su'uda, svezak IX, str. 66.

²² Ibid.

²³ Isra, 102.

²⁴ Isra, 36.

²⁵ Fusilet, 20.

²⁶ Jasin, 65.

²⁷ Tefsir Kašaf, svezak IV, str. 661.

Autor: Nije jasno podudaranje ovog rivajeta s ajetom.

U istoj knjizi u komentaru ajeta (بَلْ يُرِيدُ الْإِنْسَانُ لِيَفْجُرَ أَمَامَهُ) kaže se da je Imam rekao: "Učini grijeh a odlaže pokajanje, govoreći, kasnije ću se pokajati."²⁸

U istoj knjizi u komentaru ajeta (فَإِذَا بَرِقَ الْبَصَرُ) rečeno je da će oko sjevnuti i neće moći vratiti se u očnu duplju.²⁹

U istoj se knjizi kaže u komentaru ajeta (بَلِ الْإِنْسَانُ عَلَىٰ نَفْسِهِ بَصِيرَةٌ وَلَوْ أَلْقَىٰ مَعَاذِيرَهُ): Čovjek zna šta je uradio ma koliko da iznosi opravdanja.³⁰

U Kafiju, svojim lancem prenosioca od Omera Ibn Jezida prenosi rivajet: Večerao sam sa Imamom Sadikom, a.s., on je proučio ovaj ajet (بَلِ الْإِنْسَانُ عَلَىٰ نَفْسِهِ بَصِيرَةٌ وَلَوْ أَلْقَىٰ مَعَاذِيرَهُ) a zatim rekao: "O Eba Hafsu, kakve koristi ima da čovjek pred ljudima iznosi opravdanja suprotna od onoga što Allah dobro zna? Poslanik, s.a.v.a., je uvijek govorio: "Ko taji svoju nutrinu, Allah, s.v.t., će mu ogrnuti na tijelo ogrtač sukladan njoj, ukoliko ima dobru nutrinu dobro, a ukoliko ima lošu loše."³¹

U Madžme'ul-Bejanu, Ajjaši svojim lancem prenosioca od Muhamed Ibn Muslima od Imama Sadika, a.s. prenosi rivajet: "Zašto pokazujete svoje dobrote a pokriva zla? Jer kada se obratite svojoj duši nije tako. Zaista je Allah, s.v.t., rekao: *Već, čovjek dobro znade svoju dušu, kada duša postane dobra spoljašnost postaje moćna.*"³²

Autor: Ovaj rivajet od Imam Sadika, a.s., prenosi i Kulejni u Usule Kafi svojim lancem prenosioca od Fadla Ibn Ebi El-Abbasa.³³

U istoj knjizi Ajjaši od Zurareta prenosi rivajet u kome kaže: "Od Imama Sadika, a.s., sam pitao: Šta je nadoknada bolesniku za propušteni dan mjeseca Ramazana? U odgovoru na ovo pitanje, proučio je sljedeći ajet (بَلِ الْإِنْسَانُ عَلَىٰ نَفْسِهِ بَصِيرَةٌ) sam čovjek najbolje zna kada ne može postiti a kada može podnositi bolest i postiti."³⁴

Autor: Ovaj rivajet prenosi i autor Fakiha.³⁵

16 لَا تُحَرِّكْ بِهِ لِسَانَكَ لِتُجْعَلَ بِهِ 17 إِنْ عَلَيْنَا جَمْعُهُ وَقُرْآنَهُ 18 فَإِذَا قَرَأْنَاهُ فَاتَّبِعْ قُرْآنَهُ 19 ثُمَّ إِنَّ عَلَيْنَا بَيِّنَاتِهِ 20 كُلًّا بَلِّغُوا الْعَاجِلَةَ 21 وَتَدْرُسُونَ
الْآخِرَةَ 22 وَجُوهٌ يَوْمَئِذٍ نَّاضِرَةٌ 23 إِلَىٰ رَبِّهَا نَاظِرَةٌ 24 وَوُجُوهٌ يَوْمَئِذٍ بَاسِرَةٌ 25 تَنْظُرُونَ أَن يُفْعَلَ بِهَا فَاقِرَةٌ 26 كُلًّا إِذَا بَلَغَتِ التَّرَاقِيَ 27 وَقِيلَ مِنْ رَأْيِ 28
وَظَنَّ أَنَّهُ الْفِرَاقُ 29 وَالْتَفَتِ السَّاقُ بِالسَّاقِ 30 إِلَىٰ رَبِّكَ يَوْمَئِذٍ الْمَسَاقُ 31 فَلَا صَدَقَ وَلَا صَلَّىٰ 32 وَلَكِنَّ كَذَّبَ وَتَوَلَّىٰ 33 ثُمَّ ذَهَبَ إِلَىٰ أَهْلِهِ يَتَمَطَّىٰ 34
أَوْلَىٰ لَكَ فَأَوْلَىٰ 35 ثُمَّ أَوْلَىٰ لَكَ فَأَوْلَىٰ 36 أَيَحْسَبُ الْإِنْسَانُ أَنْ يُتْرَكَ سُدًى 37 أَلَمْ يَكُنْ نُطْفَةً مِّنْ مِّمِّي يُمَيِّئِي 38 ثُمَّ كَانَ عَاقِبَةَ فِخْلٍ فَسَوَىٰ 39 فَجَعَلَ مِنْهُ
الرَّوْحَيْنِ الذِّكْرَ وَالنَّانِي 40 أَلَيْسَ ذَلِكَ بِقَادِرٍ عَلَىٰ أَنْ يُحْيِيَ الْمَوْتَىٰ

16. Ne izgovaraj ga jezikom svojim da bi ga ubrzao,

17. Zaista je na Nama njegovo sabiranje i čitanje.

18. A kada završimo čitanje, ti slijedi čitanje njegovo,

19. a zatim, na Nama je njegovo objašnjenje.

²⁸ Tefsir Komi, svezak II, str. 396.

²⁹ Ibid.

³⁰ Tefsir Komi, svezak II, str. 397.

³¹ Usule Kafi, svezak II, poglavlje 116, str. 294, hadis 6.

³² Madžme'ul-Bejan, svezak X, str. 396.

³³ Usule Kafi, svezak X, str. 396.

³⁴ Madžme'ul-Bejan, svezak X, str. 396.

³⁵ Men la jahduruhul-Fakih, svezak II, treća knjiga, str. 132.

20. Nije tako! Već, prolazni svijet volite,
21. a Ahiret napuštate.
22. Toga dana neka će lica ozarena biti,
23. u Gospodara svoga gledajući;
24. toga dana neka će lica veoma namrštena biti,
25. znajući da će im kičme polomiti.
26. Nije tako (kako poricatelji shvataju Sudnji dan)! Kada duša do ključnjače dopre.
27. i kaže (porodica umirućeg): "Ima li vidara?"
28. i uvjeri se da je to rastanak (od Dunjaluka),
29. i noga uz nogu se uplete,
30. toga dana prema Gospodaru tvoje gonjeni će biti,
31. Niti je smatrao istinitim niti namaz obavljao,
32. već, poricao je i leđa okretao,
33. a zatim svojima odlazio nadmeno.
34. Božija kazna za te je bolja, bolja je!
35. I ponovno: Božija kazna za te je bolja, bolja je!
36. Zar čovjek misli da će zanemaren ostavljen biti (i da neće odgovarati)?
37. Zar nije bio sjeme iz sperme koja se ubaci,
38. zatim ugrušak, te ga On stvori i uskladi,
39. i od njega dvije vrste, muškarca i ženu, učini,
40. i zar On, kao takav, nije kadar mrtve oživjeti?

O ajetima

Ovi su ajeti završnica opisivanja Sudnjega dana, ali sa aspekta stanja koja će tog Dana ljudi imati. Ukazujući da su ljudi toga Dana u dvijema skupinama, od kojih jedni imaju ozareno lice i radosno srce a drugi imaju smrknuta lica i srce u spas beznadežno. Ukazuje se da početak ove podjele počinje od trenutka umiranja. Zatim se ukazuje da se čovjek neće pustiti slobodan i prepušten. Isti onaj Bog koji ga je u početku stvorio, moćan je oživjeti ga drugi puta i na čemu se sura i završava.

16 لَا تُحْرِكْ بِهِ لِسَانَكَ لِتَعْجَلَ بِهِ 17 إِنَّ عَلَيْنَا جَمْعَهُ وَقُرْآنَهُ 18 فَإِذَا قَرَأْتَهُ فَاتَّبِعْ قُرْآنَهُ 19 ثُمَّ إِنَّ عَلَيْنَا بَيِّنَاتَهُ

16. Ne izgovaraj ga jezikom svojim da bi ga ubrzao, 17. Zaista je na Nama njegovo sabiranje i čitanje. 18. A kada završimo čitanje, ti slijedi čitanje njegovo, 19. a zatim, na Nama je njegovo objašnjenje.

Ono što proizlazi iz ova četiri ajeta, uzevši u obzir i ono što je prethodilo kao i ono što slijedi a u čemu se opisuje Sudnji dan, jeste to da je riječ o skupini od četiri ajeta koja su umetnuta a kojima se pokazivanjem kodeksa Božijeg, Poslanik obavezuje da prilikom uzimanja onoga što mu se objavljuje poštuje taj kodeks, dakle, prije nego li se završi objava ajeta da ne uči ajete koji nisu cjeloviti, i da ne pokreće svoj jezik u namjeri da ih uči. Dakle, ovi su ajeti u značenju sljedećeg ajeta: *I ne hitaj s Kur'anom prije nego li ti se završi njegovo objavljivanje.*³⁶

³⁶ Taha, 114.

Sukladno ovome, riječi u ovoj skupini ajeta, imaju ulogu preporuke koju govornik daje slušaocima u toku svoga izlaganja. Kada prilikom izlaganja govornika, slušalac želi s jednom ili dvije riječi upotpuniti njegovo izlaganje, i prije nego li govornik izgovori slušaoc ih iznese, a govornik osjeti da takvo postupanje ne dozvoljava da njegovo izlaganje bude u potpunosti shvaćeno. Tada prekida svoj govor, i obrati se slušaocu: "Ne hitaj u mom govoru, i ništa ne govori, da bi ga bolje razumio", nakon čega, nastavlja svoj govor.

Dakle, kada u ajetu kaže (لَا تُحَرِّكْ بِهِ لِسَانَكَ) obraća se Poslaniku, s.a.v.a., a dvije zamjenicu (بِه) odnose se na Kur'an časni koji mu se objavljuje ili pak, na objavu. Značenje je sljedeće: Ne pokreći svoj jezik izgovaranjem onog što se objavljuje, kako bi ubrzao njegov prijem, i kako bi izgovorio prije od Nas ono što još Nismo izgovorili.

Kao što smo već naglasili ovo je poruka navedenog ajeta: *I ne hitaj s Kur'anom prije nego li ti se završi njegovo objavljivanje.*

إِنَّ عَلَيْنَا جَمْعَهُ وَقُرْآنَهُ

Riječ (قُرْآن) u ovom ajetu ne odnosi se na nebesku knjigu islama, već, riječ je o infinitivu kao što su (فرقان) i (رحمان) a u značenju čitanja. Zamjenica u ovoj riječi odnosi se na objavu, tako da je značenje ajeta sljedeće: Ne hitaj s čitanjem, jer sabiranje onoga što ti se objavljuje i spajanje njegovih djelova i njegovo čitanje tebi Naš je posao, a ništa od ovoga neće biti propušteno pa da bi ti hitao te ga čitao prije nas.

Neki su rekli³⁷ kako ovaj ajet ima sljedeće značenje: Na Nama je da ovaj Kur'an sakupimo u tvojim grudima na način da ništa od njegovog značenja ne iziđe iz tvoga srca, i također, na Nama je da učenje Kur'ana stavimo na tvoj jezik, tako da kada god želiš da ga učiš da ti poteče jezikom. Međutim, ovo značenje je daleko od shvatanja.

فَإِذَا قَرَأْتَهُ فَاصْبِرْ لَهُ

Kada završimo čitanje objave, i objava se završi, tada slijedi naše čitanje, i nakon što naš dio posla bude završen, ti počni s čitanjem.

Neki su rekli:³⁸ Sa slijeđenjem čitanja objave misli se na umno slijeđenje, tako što prvo šuti, a drugo, u potpunosti je skoncentrisan. Ovo nije loše značenje.

Drugi kažu:³⁹ Sa slijeđenjem misli se na slijeđenje naredbi i zabrana objavljenog Kur'ana.

Neki pak kažu:⁴⁰ Misli se na ponavljanje učenja Kur'ana, kako bi se urezao u um. Međutim, ova su dva značenja daleko od spoljašnosti ajeta.

إِنَّ عَلَيْنَا جَمْعَهُ وَقُرْآنَهُ

Neki kažu:⁴¹ Objašnjenje objave ljudima je na Nama, Mi ćemo ga tvojim jezikom objasniti njima. Prvo ćemo ga u tvome umu sačuvati od promjene i zaborava, a zatim tvojim jezikom ga učiti i objasniti ljudima.

Neki su komentatori⁴² o značenju ovih ajeta rekli: Poslanik, s.a.v.a., je kada bi mu se objavljivali kur'anski ajeti, ponavaljao ono što mu se objavljuje iz straha da ih ne zaboravi, u ovim ga je ajetima Allah, s.v.t., spriječio od toga naredivši mu da šuti dok se objavljivanje ne završi. Na osnovu tvrdnje ovog komentatora zamjenica (بِه) u (لَا تُحَرِّكْ بِهِ) odnosi se na Kur'an ili

³⁷ Madžme'ul-Bejan, svezak X, str. 397.

³⁸ Tefsir Ruhul-Me'ani, svezak XXIX, str. 142.

³⁹ Ibid.

⁴⁰ Ibid.

⁴¹ Madžme'ul-Bejan, svezak X, str. 397.

⁴² Madžme'ul-Bejan, svezak X, str. 397.

na nezavršenu objavu. Međutim, ovo se značenje ne slaže sa kontekstom ajeta na potreban način, jer u njima je zabranjeno hitanje, a naređeno je slijeđenje čitanja nakon što Allah, s.v.t., završi čitanje, kazavši: ti čitaj nakon što Allah iščita. Također, se na slaže s ajetom (إِنَّ عَلَيْنَا جَمْعَهُ وَقُرْآنَهُ) a vi, poštovani čitatelju, radi jasnije predstave ovog značenja vratite se na objašnjenja data u vezi sa značenjima ovih ajeta.

Od nekih se komentatora⁴³ prenosi da u značenju koje su izabrali za ove ajete kažu da se ne misli na čitanje Kur'ana, već, na čitanje pisma djela na Sudnjem danu, jer ajeti prije i poslije aludiraju na to značenje, a u ovim četirima ajetima nema nikakvog argumenta koji bi ukazivao na to da se misli na Kur'an ili pak na pravilo od pravila dunjalučkih. Dakle, želi ga ukoriti dajući mu do znanja da od hitanja nema nikakve koristi, govoreći mu ne pokreći jezik čitajući pismo svojih djela, ili prosto rečeno, čitaj pismo svojih djela ali ne hitaj, jer pismo čita onaj koji poznaje svoje stanje, koji kada vidi svoje grijeha hita; i kritikujući ga govori mu: kontroliši se, ne hitaj da bi znao kakve dokaze imamo protiv tebe, jer Mi smo to radi tebe sakupili, kada sve pročitaš, tada ćeš se pokoriti sudu u vezi sa svakim djelom pojedinačno, i prihvati posljedice toga, jer ni u kojem ih slučaju ne možeš zanijekati, a pod pretpostavkom da zaniječeš, njihovo objašnjenje je Naša dužnost.

Međutim, sljedeći prigovor kvari ovo tumačenje. Riječ je o tome da smo već ukazali na činjenicu da su ova četiri ajeta umetnuta u cjelinu, a umetnuti dio u cijelom svojem značenju ne zavisi ni od onoga što prethodi ni od onoga što slijedi. Pored ovoga, sličnost 114. ajeta sure Taha: *I ne hitaj s Kur'anom prije nego li ti se završi njegovo objavljivanje*, sa kontekstom ovih četiriju ajeta, potvrđuje s druge strane i sličnost ovih ajeta s njim, tj. ovim ajetom, jer i oni daju upravo ovo značenje.

Od nekih drugih komentatora⁴⁴ prenosi se da su rekli: Ova su četiri ajeta u vezi sa pričom o Sudnjem danu koja je prije spomenuta, i obraćanje u njima u kojem se kaže (لَا تُحْرَكْ) odnosi se na Poslanika, s.a.v.a., a zamjenica (بِ) odnosi se na Sudnji dan, a sve ukupno bi značilo: O Poslaniče! Nemoj pokretati svoj jezik radi toga da bi pitao u vezi sa vremenom kada će se dogoditi Sudnji dan! Bez obzira što ti ne niječeš Sudnji dan, niti ga ismijavaš, (لَتُعْجَلَنَّ بِهٖ) iako je razlog tvoga pitanja hitanje u prepoznavanju toga Dana. (إِنَّ عَلَيْنَا جَمْعَهُ وَقُرْآنَهُ) dakle, na temelju presude Naše mudrosti, obavezno je da toga Dana sakupimo ljude i da njegov opis u Kur'anu tebi objavimo. (فَإِذَا قُرَأَتْهُ فَانْتَبِعْ قُرْآنَهُ), tj. kada čitamo ajete o Sudnjem danu, slijedi naše čitanje djelima koji odgovaraju vjeri u Sudnji dan, i budi pripravan za njega. (ثُمَّ إِنَّ عَلَيْنَا بَيَانَهُ), tj. nakon objašnjenja u Kur'anu, objaviti ćemo ga puhanjem u rog. Ovo je bilo kratko objašnjenje komentara tog komentatora, čije neispravnosti je čitalac svjestan.

U komentaru ajeta (و لا تعجل بالقرآن) tj. *Ne hitaj s Kur'anom* kazali smo da ova zabrana hitanja potvrđuje ono što je rečeno u rivajetu u kojem se kaže: Cjelovita objava Kur'ana (dakle odjednom cio Kur'an) na drago srce Poslanikovo razlikuje se od postepene objave.

20 كَلَّا بَلْ تُجِئُونَ الْعَاجِلَةَ 21 وَتَذُرُونَ الْآخِرَةَ

20. Nije tako! Već, prolazni svijet volite, 21. a Ahiret napuštate.

U ovim se ajetima obraća svim ljudima, što predstavlja generalizaciju obraćanja iz prethodnih ajeta u kojem je Poslaniku rečeno (لا تحرك) usljed toga što je ovo obraćanje umetnuto, i nema nikakve povezanosti ni s onim što mu prethodni ni s onim što slijedi.

⁴³ Ibid.

⁴⁴ Ruhul-Me'ani, svezak XXIX, str. 144.

Riječ (كَلِمًا) je opomena na prijašnji govor u kojem je rečeno *zar misli čovjek da mu nećemo sakupiti kosti*, te je rečeno, *već volite prolazni svijet* – dakle, upravo ovaj svijet a (وَتَذَرُونَ الْآخِرَةَ), tj. ahiretski život napuštate. Riječ (بَل) je opozicija pretpostavci da nakon smrti nema proživljenja, slično opoziciji u ajetu: *Šta više čovjek želi grijehiti dok je živ.*

22 وَحُوَّةٌ يَوْمَئِذٍ مُّاضِرَةٌ 23 إِلَىٰ رَبِّهَا نَاظِرَةٌ

22. Toga će dana neka lica ozarena biti, 23. u Gospodara svoga gledajući;

Ova dva ajeta opisuju Sudnji dan koji lica ljudi dijeli na dvije skupine, lica jednih su (ناضرة), tj. blistava a drugih (باسرة), tj. smrknuta. (نضرة) i (نضارة) označavaju lice i drvo i tome slično u značenju svježine, zelenila, ozarenosti, blistavosti. Značenje ova dva ajeta, uzevši u obzir da su se našla nasuprot (وَوُحُوَّةٌ يَوْمَئِذٍ بَاسِرَةٌ) je sljedeće: Neka će lica toga Dana biti svježa i ozarena, i vesela i iz njih će izbijati unutarnj sjaj, upravo kao što je na jednom mjestu u vezi sa ovim licima rečeno: *Vidiš im na licima sjaj blagodati.*⁴⁵ Kao što je rečeno: *I Allah ih susreće u stanju kada su blistava i vesela.*⁴⁶

Ajet (إِلَىٰ رَبِّهَا نَاظِرَةٌ) je predikat nakon predikata za subjekt (وَحُوَّةٌ). (إِلَىٰ رَبِّهَا) je dodatak riječi (نَاظِرَةٌ) ispred koje je postavljena da bi se ukazalo na ograničenost ili pak na važnost onoga o čemu je riječ, u suprotnom bilo bi rečeno (ناظرة إلى ربها).

Sa riječima *U Gospodara svoga gledajući* ne misli se na osjetilno gledanje očima, jer dokaz je jasan i definitivan u vezi sa nemogućnošću viđenja Allaha, s.v.t., već misli se na srčano gledanje, a gledanje srcem odvija se posredstvom zbilje vjerovanja, upravo kao što o tome svjedoče racionalni argumenti, a i rivajeti preneseni od Ehli bejta, a.s., ukazuju na to, a mi smo tih dio rivajeta prenijeli prilikom komentiranja stočetrdesetsedmog ajeta sure E'araf (*Reče: Bože moj, ukazi mi se da Te vidim*), kao i jedanaestog ajeta sure Nedžm (*Nije poreklo srce ono što je vidjelo*).

Dakle ova skupina je svoja srca usmjerila prema svome Gospodaru, i nijedan razlog od uzroka ne sprječava njihova srca da budu posvećena svome Gospodaru, jer tog Dana svi su uzroci lišeni svoje uzročnosti i neće toga Dana stajati ni na kakvom stajalištu, niti će prelaziti ijednu razinu od razina, a da ih Allahova milost neće obuhvatati u njihovim stanjima i sigurni su tog Dana od straha, kao što se u osamdesetdevetom ajetu sure Neml kaže: *I oni su toga Dana na sigurnom od straha.*

I neće gledati ni jedno mjesto viđenja u Džennetu niti će biti obasuti ijednom blagodati a da upravo u tim stanjima neće gledati svoga Gospodara, jer neće ni u šta gledati, niti će išta vidjeti a da to nije sa aspekta gledanja u Allahov znak, i jasno je da je gledanje u znak otuda što je znak isto kao gledanje u vlasnika toga znaka, tj. u Allaha, s.v.t.

Ovim objašnjenjem postaje jasan i odgovor koji je dat na prigovor u vezi konstrukcije (إِلَىٰ رَبِّهَا) iz koje se razumije da toga Dana oni neće ništa drugo vidjeti sem svoga Gospodara, iako je jasno da će gledati džennetske blagodati. Odgovor je taj da oni usljed činjenice da nisu zaklonjeni od Gospodara, njihovo gledanje prema svemu je gledanje u znakove Božije, a znak sa aspekta da je znak nije skriven od svoga vlasnika, te na taj način se ne isprječava između posmatrača i svoga vlasnika, dakle, gledanje u znak isto je gledanju u vlasnika znaka, i ustvari ova skupina osim u svoga Gospodara ne gleda ni u što drugo.

Drugi komentatori⁴⁷ su na ovaj prigovor davali drugačije odgovore, naprimjer: Ova konstrukcija (إِلَىٰ رَبِّهَا) nije radi ograničavanja, već samo radi čuvanja rime na krajevima ajeta, a

⁴⁵ Mutafifin, 24.

⁴⁶ Hud, 11.

⁴⁷ Ruhul-Me'ani, svezak XXIX, str. 145.

pod pretpostavkom da je riječ o ograničavanju, gledanje u nešto drugo mimo Allaha ne računa se u gledanje u Allaha, a i da se računa misli se na gledanju u Allaha u nekim stanjima a ne u svim. I ovaj je odgovor usiljen, jer ajet se bez ikakvog razloga ograničava a gledanje dovodi u svezu s licem, a ne s očima, i nije rekao oči gledaju u Gospodara, ako i preko ovoga pređemo nije rečeno: Lica džennetlija nekada gledaju u Allaha, a nekada u džennetske blagodat, već, njihova lica su stalno prema Allahu, s.v.t.

24 وَوَجُوهٌ يَوْمَئِذٍ بِآسِرَةٍ 25 تَنْظُرُونَ أَن يُفْعَلَ بِهَا فَاقِرَةٌ

24. toga dana neka će lica veoma namrštena biti, 25. znajući da će im kičme polomiti,

Komentatori⁴⁸ su infinitiv (يسور) objasnili kao velika srditost i namrštenost, a ovdje riječ (ظُنٌّ) znači znanje, a riječ (فَاقِرَةٌ) je pridjev čija je imenica ispuštena, a riječ je o (فَعْلَةٌ فَاقِرَةٌ), tj. postupku lomljenja kičme, riječ (فَاقِرَةٌ) je od korijena (فقر) koja znači povrijediti kičmu.

Neki su rekli:⁴⁹ Da ima značenje (فقرت البعير), tj. njušku deve je užario vatrom.

Značenje ajeta je sljedeće: Neka će lica toga Dana biti veoma namrštena, jer znaju da će se sa njima postupiti tako da će im kičme polomiti, ili će im noseve užariti vatrom. Postoji mogućnost, da je riječ (تظنون) obraćanje Poslaniku, u smislu da je on taj koji sluša, u tom bi slučaju (ظن) imala svoje uobičajeno značenje.

26 كَلَّا إِذَا بَلَغَتِ التَّرَاقِيَ

26. Nije tako (kako poricatelji shvataju Sudnji dan)! Kada duša do ključnjače dopre.

Ovaj ajet odbija njihov princip po kojem vole život Ovoga svijeta i pretpostavljaju ga nad životom ahiretskim. Kao da je rečeno: Prođite se toga, jer ovaj život i takav način razmišljanja neće potrajati, i ubrzo će vam stići smrt, i uputit ćete se ka Gospodaru.

U ovom je ajetu subjekt glagola (بلغت) ispušten, jer kontekst ukazuje na njega, kao što u ajetu (فَلَوْلَا إِذَا بَلَغَتِ الْحُقُوفَ), tj. *Pa zašto kada duša do guše stigne* (nemate snage vratiti je)⁵⁰ je također subjekt ispušten a u oba je ova ajeta ispušteni subjekat duša. Riječ (تَرَاقي) je množina (تَرْقُوه) koja ima značenje ključnjače, tj. kostiju koji okružuju vrat s obje strane. Značenje ajeta je jasno.

27 وَقِيلَ مَنْ رَاقٍ

27. i kaže (porodica umirućeg): "Ima li vidara?"

Riječ (رَاقٍ-رَاقِي) je particip aktivni od infinitiva (راقى) sa značenjem vidati, općiniti. Kaže: Ko iz porodice i od prijatelja koji su ga okružili može da ga izliječi i bol mu ugasi? Ovo se obično govori u trenucima beznađa.

Neki su komentatori⁵¹ rekli: Ovo ima značenje da neki od meleka pitaju druge meleke koji odnose dušu: Jeste li vi meleki srdžbe ili milosti?

⁴⁸ Ibid.

⁴⁹ Tefsir Fahru Razi, svezak XXX, str. 230.

⁵⁰ El-Vakia, 83.

⁵¹ Tefsir Fahru Razi, XXX, str. 231.

28. i uvjeri se da je to rastanak (od Dunjaluka)

Dakle čovjek koji umire kada vidi svoje stanje, uvjeri se da mora napustiti ovaj Svijet kojem je davao prednost nad Ahiretom.

29. i noga se uz nogu uplete,

Ono što se daje shvatiti iz spoljašnosti ajeta jeste da je riječ o nogama umirućeg koje se u tom času upletu, jer kada duša stigne do guše, ono što je preostalo od života u tijelu se gasi i gubi se ravnoteža među organima.

Neki su rekli:⁵² Ovim se ajetom misli na uvijanje ahiretskih stvari s dunjalučkim.

Drugi kažu:⁵³ Riječ je o ispreplitanju stanja života sa stanjem smrti.

Također neki kažu:⁵⁴ Ispreplitanje noge dunjaluka, a riječ je o težini davanja duše, s nogom ahireta, a riječ je o strahobi uvoda.

Međutim, u riječima ovoga ajeta nema ni jednog od ovih navedenih značenja, moguće je do te mjere reći da ajet želi izrazom ispreplitanja nogu ukazati na velike teškoće i na uzastopni dolazak teškoća, jer od trenutka smrti pa do Sudnjega dana teškoće se pojavljuju jedna za drugom, a ovo se značenje može usporediti sa navedenim značenjima.

30. toga će dana prema Gospodaru tvome gonjeni biti,

Riječ (مَسَاقٌ) je infinitiv u mimu (مصدر ميمي) a ima značenje infinitiva (سوق) a time što se kaže da se na Sudnjem danu ili u danu smrti goni prema Allahu jeste usljed toga što je povratak Njemu. A to što se povratak nazvao gonjenjem, jeste zbog toga što čovjek u tome nema slobodne volje, poput životinja koje gone, čovjek također biva odvođen prema toj sudbini, od koje se ne može spasiti. Dakle, on u skladu sa (إِلَى رَبِّكَ يَوْمَئِذٍ الْمَسَاقُ) od dana svoje smrti biva gonjen prema svome Gospodaru da bi u skladu sa (إِلَى رَبِّكَ يَوْمَئِذٍ الْمَسْتَقَرُّ) došao kod Njega. Ukoliko na pitanje zašto je u ovom ajetu (إِلَى رَبِّكَ) došlo na ispred riječi (يَوْمَئِذٍ الْمَسَاقُ), kažemo da je to radi ukazivanja na ograničenost, u tom slučaju časni nam ajet daje do znanja da je krajnja tačka i intencija egzistiranja povrat Allahu, s.v.t.

Neki su rekli:⁵⁵ Da je prilog u ovom govoru ispušten, a to što sintagma (إِلَى رَبِّكَ) dolazi na početku ajeta jeste radi naglašavanja ograničenosti, a skriveno značenje ovoga govora je sljedeće: (إلى حكم ربك يومئذ المساق), tj. toga Dana će ga goniti da bi Allah, s.v.t., u vezi njega izrekao Svoj sud, ili je pak skriveno značenje: (إلى موعد ربك), tj. do određenog mjesta Gospodara tvoga, koje može biti ili Džennet ili Džehennem.

Neki su pak rekli: Sa (مساق), tj. gonjenje prema Allahu, s.v.t., jeste radi toga što je onaj koji goni i tjera Allah, s.v.t., a ne neko drugi.

⁵² Madžme'ul-Bejan, svezak X, str. 40.

⁵³ Ibid.

⁵⁴ Ibid.

⁵⁵ Ruhul-Me'ani, svezak XXIX, str. 148.

Međutim, ispravna opcija je upravo ona koja je objašnjena.

31 فَا صَدَقَ وَلَا صَلَّى 32 وَلَكِنْ كَذَّبَ وَتَوَلَّى 33 ثُمَّ ذَهَبَ إِلَىٰ أَهْلِهِ يَتَمَطَّى

31. Niti je smatrao istinitim niti namaz obavljao, 32. već, poricao je i leđa okretao, 33. a zatim svojim nadmeno odlazio.

Sve zamjenice odnose se na čovjeka spomenutog u ajetu (misli li čovjek...), to što je rečeno *niti je smatrao istinitim niti namaz obavljao* misli se na potvrdu istinitog poziva koji je sadržan u Kur'anu časnom. Riječima *nije namaz obavljao* misli se na obraćanje pažnje robovanjem i ibadetom spram Allaha, a to je upravo namaz, stup vjere.

U Madžmeul-Bejanu kaže se da (تمطى) znači rastezanje tijela iz lijenosti, a osnova je došla od značenja da čovjek izvije svoja leđa i kičmu, rastezanje pri hodanju je alegorija na nadmeno i oholo koraćanje. Značenje ajeta je sljedeće: Čovjek nije smatrao istinitim islamski poziv i njegovo naučavanje, nije obavljao namaz zarad svoga Stvoritelja, i ukratko niti je prihvatio principe poziva niti njegove ogranke od kojih je jedan obavljanje namaza, međutim, porekao ga je, ustegao se njegovog prihvatanja, a kada bi išao svojim išao je pun sebe, nadmeno.

34 أَوْلَىٰ لَكَ فَأَوْلَىٰ 35 ثُمَّ أَوْلَىٰ لَكَ فَأَوْلَىٰ

34. Božija kazna za te je bolja, bolja je! 35. I ponovo: Božija kazna za te je bolja, bolja je!

Nema sumnje u to da je riječ o prijetnji, a to što je ponovljeno, jeste radi potvrđivanja. Nije nemoguće – a Allah najbolje zna – da ajet (أَوْلَىٰ لَكَ) bude predikat za ispušteni subjekat, a to je zamjenica koja se odnosi na stanje čovjeka maločas spomenutog, a želi dokazati ono stanje za čovjeka (neobavljanje namaza, neprihvatanje istine, poricanje i nadmeno kretanje), da bi na taj način bila potvrđena loša reakcija i kazna koja slijedi iza tog stanja.

Na kraju, ovo obraćanje je zapravo kletva i naredba od strane Allaha za čovjeka, da bi njime zapečatio njegovo srce, i zabranio mu bogobožnost i vjerovanje, i da bude zapisano da je on džehenemlija. U tom slučaju ova dva tematska ajeta postaju na neki način slična ajetu: *A kad bi objavljena jedna čvrsta sura i u njoj spomenuta borba, ti si mogao da vidiš one čija su srca bolesna kako te gledaju pogledom onog u smrtnom hropcu!*⁵⁶

Značenje ajeta je sljedeće: To stanje koje imaš je za tebe bolje i bolje, da, za tebe je bolje da okusiš muku svoga stanja i da te ščepa kazna koja je za tebe spremljena.

Međutim, neki su rekli:⁵⁷ Sintagma (أَوْلَىٰ لَكَ) jeste glagolska imenica i nepromjenjiva je, tj. ne prihvata vokala za padež, a ima značenje: neka ti nesreća bude uzastopna.

Drugi kažu:⁵⁸ Riječ (أَوْلَىٰ) jeste glagol prošlog vremena kletve od korijena (وَلَّى) koja ima značenje blizine, a subjekat ovog glagola je ispuštena zamjenica koja se odnosi na propast, a lam na početku riječi (لَكَ) je višak, a značenje ove konstrukcije je nek ti je propast blizu, tj. (أولاك الهلاك)

⁵⁶ Muhammed, 20.

⁵⁷ Ruhul-Me'ani, svezak XXIX, str. 149.

⁵⁸ Ibid.

Neki pak kažu:⁵⁹ Subjekt one zamjenice vraća se na Allaha, s.v.t., *lam* je višak a ima značenje: Neka Allah približi ono što ti je neugodno. Moguće je da uzmemo da ne bude višak i uzmemo u sljedećem značenju: Nek Allah približi ono što je razlogom tvoje neugodnosti.

Drugi kažu:⁶⁰ Značenje je: Kuditi te je poželjnije nego te ne kuditi, a s obzirom da je ovaj govor veoma ustaljen ono što je višak je ispušteno, a ono što je ostalo slično je (ويل لك) tako da ono što je ispušteno je od onoga što ga nije dozvoljeno iznositi.

Neki kažu:⁶¹ Značenje je: Neka te Allah uništi, uništenjem koje je bliže od svakog zla i propasti.

Drugi kažu:⁶² Riječ (أولى) je od glagola elativa u značenju – dostojnije je. Ova riječ je predikat ispuštenog subjekta. Ono što je skriveno jeste ono što odgovara položaju takve osobe, naprimjer, skriveno značenje je: Ovdje je vatra za tebe bolja, tj. ti si dostojniji vatre i pripadaš joj, tako da je ona za te bolja.

Između ovih mogućnosti postoje i one koje su slabe i koje su na silu izvučene. A posljednje mišljenje je blizu našega objašnjenja, ali nije isto.

36 أَيَحْسَبُ الْإِنْسَانُ أَنْ يُتْرَكَ سُدًى

36. Zar čovjek misli da će zanemaren ostavljen biti (i da neće odgovarati)?

U ovom se ajetu vratilo na temu s početka sure, tj. na pobijanje poricatelja Sudnjega dana. Tada je rečeno: أَيَحْسَبُ الْإِنْسَانُ أَنْ يُتْرَكَ سُدًى, tj. *Misli li čovjek da nećemo moći kosti sakupiti.*

U tematskom ajetu upitna konstrukcija zapravo predstavlja kritiku. A riječ (سدى) je u značenju zanemarivanja, prepuštanja. Značenje ajeta je sljedeće: Zar čovjek misli da ćemo ga pustiti i da ne vodimo računa o njemu, pa zahvaljujući tome neće biti ni Sudnjega dana, te da ga nakon umiranja nećemo proživjeti, a sve to znači da po srijedi nema odgovornosti niti kažnjavanja?!

37 أَلَمْ يَكُ نُطْفَةً مِّن مَّنِيِّ يَمِينِي

37. Zar nije bio sjeme iz sperme koja se ubaci,

Imenica (كان) je zamjenica koja se odnosi na čovjeka, a (و امناء ميني) znači ubacivanje sperme u matericu, dakle u ajetu se kaže: Zar on nije bio sjeme iz sperme koju ubacuju u matericu.

38 ثُمَّ كَانَ عَلَقَةً فَخَلَقَ فَسَوَّى

38. zatim ugrušak, te ga On stvori i uskladi,

Da, on je bio sjeme, a zatim ugrušak krvi kojem je Allah, s.v.t., usklađenjem i upotpunjenjem, mjeru i oblik dao.

⁵⁹ Ibid.

⁶⁰ Tefsir Kašaf, svezak IV, str. 664.

⁶¹ Ruhul-Bejan, svezak X, str. 257.

⁶² Ruhul-Me'ani, svezak XXIX, str. 149.

39. i od njega učinio dvije vrste, muškarca i ženu,

40. i zar On kao takav nije kadar mrtve oživjeti?

U ovom ajetu potvrđuje se pitanje proživljenja, koje nevjernici poriču smatrajući ga nemogućim, a za argument uzeta je općenita moć Božija i Njegova postojanost na primarnom stvaranju. Rečeno je Allah, s.v.t., je moćan drugi puta stvoriti čovjeka, usljed toga što ga je bio moćan stvoriti prvi put, i drugo stvaranje ukoliko nije lakše od prvog sigurno nije teže, a mi smo već dali podrobno objašnjenje ovoga argumenta tumačeći ajete kojima se iskazalo suprotstavljanje.

O rivajetima

U Durrul-Mensuru, Tajalisi, Ahmed, Abd Ibn Hamid, Buharija, Muslim, Tirmizi, Nesai, Ibn Džerir, Ibn Munzir, Ibn Ebi Hatim, Ibn Anbari (u knjizi *Masahif*), Taberani, Ibn Mirdevejh, Ebu Ne'im i Bejheki (obojica u svojim knjigama *Delail*) prenose od Ibn Abbasa da je rekao: Kada god je Poslaniku bilo objavljivano on bi se osjećao uznemireno, i počeo bi ponavljati ono što mu se objavljuje, jer plašio se da neće zapamtiti, pa se trudio da nauči napamet, zato je Allah, s.v.t., objavio sljedeći ajet: *Ne izgovaraj ga jezikom svojim da bi ga ubrzao, Zaista je na Nama njegovo sabiranje i čitanje.* Ibn Abbas je dodao da Allah ovim kaže: Na Nama je da sakupimo Kur'an u tvojim grudima, i da ga zatim učimo (فاذا قرأناه) a kada završimo čitanje (فاتبع قوائمه) ti slušaj a zatim na Nama je njegovo objašnjenje tvojim jezikom. A drugim putem je došlo (Na nama je da ti ga čitamo). Usljed toga je Poslanik, s.a.v.a., nakon toga kada god bi mu dolazio Džebrail, a.s., spustao glavu. U drugom je rivajetu došlo – kada god bi Džebrail odlazio, u skladu sa obećanjem od Boga datim počinjao bi čitanje.⁶³

U istoj knjizi Ibn Munzir i Ibn Mirdevejh od Ibn Abbasa prenose rivajet u kojem je rekao: Poslanik, s.a.v.a., je bio takav da kada god bi mu bio objavljivani ajet iz Kur'ana, hitao bi u njegovom učenju da bi ga upamtio, zato je objavljen ajet *Ne izgovaraj ga jezikom svojim*, a Poslanik, s.a.v.a., nije znao kada će neka sura koja se objavljuje biti upotpunjena, sve dok ne bude objavljen ajet بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ tada bi shvatio da je prethodna sura završena, a počinje objavljivanje sljedeće sure.⁶⁴

Autor: U prvom značenju prenesen je hadis u *Medžme'ul-Bejanu* od Ibn Džubejra a u značenje svih rivajeta preneseni su drugi rivajeti,⁶⁵ a mi smo već naglasili da je usklađivanje ovih rivajeta sa tematskim ajetima nejasno.

U komentaru Kur'ana od Komija ispod ajeta كَلَّا بَلْ تُحِبُّونَ الْعَاجِلَةَ prenosi se od Imama: 'Adžile, to je Ovaj svijet, a (و تَدْرُونَ الْآخِرَةَ) znači da napuštate Ahiret. Također je rekao da riječ (ناضرة) u ajetu (إِي رَبِّهَا نَاضِرَةٌ) znači svjetlo lice, a značenje gledanja u lice Božije u ajetu (إِي رَبِّهَا نَاضِرَةٌ) znači gledanje u Milost i blagodati Božije.⁶⁶

⁶³ Ed-Durrul-Mensur, svezak VI, str. 289.

⁶⁴ Ibid.

⁶⁵ Madžme'ul-Bejan, svezak X, str. 397.

⁶⁶ Tefsir Komi, svezak II, str. 397.

U 'Ujunu u poglavlju *Ono što je od Imama Ride, a.s., preneseno o Tevhidu*, lancem od Ibrahim Ibn Ebi Mahmuda, prenosi se rivajet: Ali Ibn Musa Er-Rida, a.s., u značenju ajeta (وجوه يومئذ ناظرة) (الي رها ناظرة) kaže: "Znači, lica koja će toga Dana biti svijetla, čekajući nagradu od svoga Gospodara."⁶⁷

Autor: Ovaj je rivajet prenesen u knjigama: *Tevhide Saduk, Ihtidžadž i Madžme'ul-Bejanu od Ali, a.s.*, a neki su mu se usprotivili, pitajući kako to da je riječ (ناظرة) uzeta za značenje u očekivanju, usljed toga što očekivanje, tj. (انتظار) nikada ne postaje prelazan uz česticu (الي) već, sam je po sebi prelazan glagol. Međutim, autor *Madžme'ul-Bejana* dao je odgovor: "Riječ (نظر) dolazi u značenju (انتظار) a ponudio je i svjedoka u stihu u kojem pjesnik kaže:"

وَ إِذَا نَظَرْتُ إِلَيْكَ مِنْ مَلِكٍ وَ الْبَحْرُ دُونَكَ جَدْتَنِي نَعِيمًا⁶⁸

kao i stihovima:

إِنِّي إِلَيْكَ لِمَا وَعَدْتُ لِنَظِيرٍ نَظَرَ الْفَقِيرَ إِلَى الْعَنِيِّ الْمُسِيرِ⁶⁹

U *Kaššafu* upotrebu riječi (نظر) u značenju (انتظار) drži da je u dostatnoj mjeri prisutna, i ovo je dobar govor.⁷⁰

U *Durrul-Mensuru* Ibn Ebi Šebih, Abd Ibn Hamid, Tirmizi, Ibn Džerir, Ibn Munzir, Adžeri u knjizi *Šeri'at*, Darukutni u knjizi *Ru'jet*, Hakim, Ibn Mirdvejh, Lalikai u knjizi *Elsineh* i Bejheki od Ibn Omera prenose rivajet u kojem kaže: Poslanik, s.a.v.a., je rekao: "Najniži stepen u Džennetu je položaj onoga koji samo gleda u svoj džennet u svoje supruge, sluge, namještaj, a prostranstvo mu je hiljadu godina putovanja, a najbolji džennetlija i od svih najpoštovaniji kod Boga jeste onaj koji i jutro i večer gleda u Allaha." Tada je proučio sljedeći ajet: (وجوه يومئذ ناظرة) dakle, ona lica koja su svijetla i vesela (الي رها ناظرة) dakle, svo vrijeme gledaju u svoga Gospodara.⁷¹

Autor: Ove je rivajete moguće usporediti s našim objašnjenjem koje smo dali u vezi s ajetom, a ukoliko ostavimo na stranu to objašnjenje, iz njih se mogu razumjeti Božiji atributi djelanja, kao što su milost, plemenitost, dobrotu i dr. Usljed toga što je lice svake stvari tamo gdje je okrenuto prema drugom, a smjer kojim je Allah okrenut prema stvorenjima kao i stvorenja prema Njemu jesu atributi Njegove plemenitosti, što znači da gledanje u milost, dobrotu, plemenitost i ostale atribute Božije, znači gledanje u Njegovo plemenito lice.

U istoj knjizi Ibn Mirdevejh prenosi od Enes Ibn Malika da je rekao: Poslanik, s.a.v.a., je u vezi značenja ajeta (وجوه يومئذ ناظرة) (الي رها ناظرة) rekao: Gledaju u svoga Gospodara, ali ne načinom i ograničenošću ograničenog niti atributom poznatim.⁷²

Autor: Ovaj hadis potvrđuje naše prijašnje objašnjenje ajeta, kada smo rekli da se njime misli na gledanje putem srca a ne osjetilnim gledanjem pomoću oka. Ovaj rivajet tumači sadržaj nekih hadisa koji prenose sunijski prenosioci iz čije se vanjštine zaključuje (antropomorfizam), tj. poređenje Boga s stvorenjima, jer rečeno je da gledanje Allaha je gledanje koje nema granica, a osjetilno gledanje ne može biti zamišljeno bez granica.

⁶⁷ 'Ujun, svezak I, str. 114.

⁶⁸ Kada god od tebe očekujem dobrotu dodjele imetka, a more ne doseže veličinu tvoje velikodušnosti, dolazila bi mi nova blagodat.

⁶⁹ Ja sam zbog obećanja koje si dao u očekivanju tebe, poput sirotana koji je u očekivanju otvorene ruke bogataša.

⁷⁰ Tefsir Kaššaf, svezak IV, str. 662.

⁷¹ Ed-Durrul-Mensur, svezak VI, str. 290.

⁷² Ibid.

U tefsiru Komi ispod ajeta (كَلَّا إِذَا بَلَغَتِ الرَّاقِي) kaže se da je Imam rekao: Znači, kada duša stigne do ključnjače (ترقوة), (وَقِيلَ مَنْ رَاقٍ), bit će mu rečeno, ko je taj što će te svojim činima spasiti? (وَوَظَنَ أَنَّهُ الْفِرَاقُ), bit će siguran da je nastupio rastanak s Dunjalukom.⁷³

U *Kafiju*, svojim lancem prenosioca od Džabira prenosi rivajet da je pitao Imama Bakira, a.s., u vezi značenja ajeta (وَقِيلَ مَنْ رَاقٍ وَظَنَ أَنَّهُ الْفِرَاقُ), on je rekao: Pa, kada čovjeku stigne smrt reći će: Zar nema ljekara da me spasi? Zato Allah kaže: (وَقِيلَ مَنْ رَاقٍ) i kada shvati da je riječ o smrti (وَوَظَنَ أَنَّهُ الْفِرَاقُ) bit će siguran da se mora rastati od svojih prijatelja (وَأَلْتَفَتِ السَّاقُ بِالسَّاقِ) to je čas miješanja posljednjih trenutaka Dunjaluka i prvih časaka Ahireta, (إِلَى رَبِّكَ يَوْمَئِذٍ الْمَسَاقُ), reče: Pravac kretanja danas je prema Gospodaru svjetova.⁷⁴

U tefsiru od Komija u komentaru ajeta (وَأَلْتَفَتِ السَّاقُ بِالسَّاقِ) prenosi se da je Imam rekao: Znači da se Dunjaluk i Ahiret mješaju. A u značenju ajeta (إِلَى رَبِّكَ يَوْمَئِذٍ الْمَسَاقُ) rekao je: Znači, bit će gonjeni prema Allahu.⁷⁵

U 'Ujunu svojim lancem prenosioca od Abdulazima Hasanija prenosi rivajet u kojem kaže: Pitao sam Imama Dževada Muhammeda Ibn Ali Er-Ridu, a.s, u vezi značenja ajeta (أَوْلَى لَكَ فَأَوْلَى), on je rekao: To je prokletstvo Božije, u kojem kaže budi daleko od dobra dunjalučkog i budi daleko od dobra ahiretskog.⁷⁶

Autor: Moguće je ovaj rivajet svesti na ono značenje koje smo mi u objašnjenju ovih dvaju ajeta dali, kao što je moguće povezati sa nekim od značenja koja su drugi dali.

U Madžme'ul-Bejanu prenesen je sljedeći rivajet: Jednog je dana Poslanik, s.a.v.a., uzeo Ebu Džehlovu ruku i rekao: أَوْلَى لَكَ فَأَوْلَى ثُمَّ أَوْلَى لَكَ فَأَوْلَى. Ebu Džehl je upitao: Čime mi prijetiš? Niti mi ti šta možeš učiniti niti tvoj Gospodar, ja sam najmoćniji čovjek ovog područja. Nakon ovih riječi, Allah, s.v.t., je objavio poslaniku upravo te riječi.⁷⁷

Autor: U ovom značenju autor Ed-Durrul Mensura od jednog broja ravija prenosi rivajet od Katadea u kojem se kaže da je Poslanik, s.a.v.a., lično prenio ovaj događaj.⁷⁸

U tefsiru od Komija ispod ajeta (أَيَحْسَبُ الْإِنْسَانُ أَنْ يُتْرَكَ سُدًى) nalazimo da je Imam rekao: Znači, čovjek čovjek misli da se nećemo s njim razračunati i da neće biti kažnjen i da neće biti ispitivan.⁷⁹

U 'Ileluš-Šeraje' svojim lancem prenosioca od Mas'adet Ibni Zijada prenosi se rivajet u kojem kaže: Jedan je čovjek rekao Imamu Sadiku, a.s.: O Eba Abdillahu, ja sam uvjeren da je stvaranje svijeta čudno. Imam reče: Šta to pričaš? On reče: Pa zar svijet čiji kraj je nestajanje nije čudan? Imam reče: Rođače, mi nismo stvoreni za nestajanje, već vječni smo, i kako će nestati Džennet koji ne prihvata nestanak, i Džehennem koji se ne gasi? Zato ne smatraj smrt nestajanjem, već reci, premještamo se iz jedne u drugu kuću.⁸⁰

U Madžme'ul Bejanu se kaže: U hadisu prenesenom od Bera'a Ibn 'Aziba se kaže: Kada je objavljen ajet (أَلَيْسَ ذَلِكَ بِقَادِرٍ عَلَى أَنْ يُحْيِيَ الْمَوْتَى) Poslanik, s.a.v.a., je rekao: Slavljem Si, Allahu moj, da, Ti si moćan oživjeti umrle. Ovakvo je značenje preneseno i od Imama Bakira i Sadika, a.s.⁸¹

⁷³ Tefsir Komi, svezak II, str. 397.

⁷⁴ Furu'e Kafi, svezak III, str. 259.

⁷⁵ Tefsire Komi, svezak II, str. 397.

⁷⁶ 'Ujun, svezak II, str. 39.

⁷⁷ Madžme'ul-Bejan, svezak X, str. 401.

⁷⁸ Ed-Durrul-Mensur, svezak VI, str. 296.

⁷⁹ Tefsir Komi, svezak II, str. 397.

⁸⁰ 'Ileluš-Šeraje', str. 11, hadis V.

⁸¹ Madžme'ul-Bejan, svezak X, str. 402.

Autor: U Durrul-Mensuru od Ebu Hurejre i drugih prenosi se rivajet da je Poslanik, s.a.v.a., kada bi učio ovaj ajet govorio: Čist Ti si, o Bože, da, moćan Si.⁸²

Također, u 'Ujunu, od hazreti Ride, a.s., prenosi se rivajet da kada je učio ovu suru i pošto bi je završio govorio bi: Slavljén Ti si, da, Ti si moćan.

⁸² Ed-Durrul-Mensur, svezak VI, str. 296.